

Discriminatie op internet: wat doen we eraan?

Dr. mr. M. van der Linden-Smith

1 INLEIDING

Internet is ook niet meer wat het was. Met enige nostalgie kijk ik terug op de beginjaren: het naïeve idealisme, de hoop dat internet (“cyberspace”) een vrije ruimte zou kunnen zijn, waar we het zonder recht zouden kunnen stellen, waar zelfregulering (netiquette) zou voldoen.¹ Anno 2008 lijkt het internet bol te staan van de aanstootgevende, inbreukmakende en illegale content. Onder de vlag van de vrijheid van meningsuiting lijkt een wedstrijd aan de gang om zoveel mogelijk te choqueren.

De vrijheid van meningsuiting kent uiteraard wel grenzen,² zoals blijkt uit de strafbaarheid van discriminatoire uitingen (artikel 137c-137e Sr). Het is, helaas, niet moeilijk om op het internet uitingen te vinden die op het eerste gezicht onder deze delictsomschrijvingen vallen.

Zoals de titel van deze bijdrage aangeeft, is de vraag hoe dit soort discriminatoire uitingen aan te pakken. Normatief uitgangspunt daarbij is dat dit soort uitingen in Nederland strafbaar is, dus niet op het internet te lezen mag zijn.³ Doel is om die uitingen van het internet te verwijderen en verwijderd te houden. In deze bijdrage zal ik bekijken welke mogelijkheden het recht, en dan met name het strafrecht, daartoe biedt.⁴

Hierbij zij aangetekend dat het strikt genomen niet gaat om ongelijke behandeling zoals in de zaken waarover de Commissie Gelijke Behandeling (Commissie of CGB) pleegt te oordelen. Het gaat daar vooral om daadwerkelijke verschillen in behandeling of om discriminerende bejegening, terwijl in deze bijdrage discriminerende *uitingen* centraal staan. Klassieke vormen van ongelijke behandeling komen overigens wel voor op het internet,⁵ maar zij blijven hier onbesproken omdat het gebruik van het internet dat soort zaken niet wezenlijk anders maakt dan zaken waarbij internet niet gebruikt wordt.

1 Vgl. J. P. Barlow, A Declaration of the Independence of Cyberspace, te lezen op <http://homes.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html> (laatst geraadpleegd 28 november 2007).

2 Art. 10, tweede lid, EVRM en art. 7 Grondwet (Gw).

3 Zie de aanbeveling van The European Commission against Racism and Intolerance: General policy recommendation n° 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the internet, aangenomen door de ECRI op 15 december 2000, te vinden op http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1-policy_recommendations/recommendation_n6/1-Recommendation_n%B06.asp (laatst geraadpleegd op 11 maart 2008). Zie ook het Aanvullend Protocol bij het Verdrag inzake de bestrijding van strafbare feiten verbonden met elektronische netwerken, betreffende de strafbaarstelling van handelingen van racistische of xenofobische aard verricht via computersystemen; Straatsburg, 28 januari 2003, Trb. 2005, nr. 46.

4 Veel meer over dit onderwerp is te vinden op de website Monitor Racisme & Extremisme van de Anne Frank Stichting, www.monitorracisme.nl, met onder meer onderzoeksverslagen en –rapporten.

5 Zoals verboden onderscheid bij het aanbieden van diensten (die toevallig via het internet verleend worden), oordeel 2005-58, relatie tussen auteur en internetmagazine (oordeel 2006-76), leeftijdsgrens in vacature op website (oordeel 2007-191), etc..

Deze bijdrage richt zich niet zozeer op een inhoudelijke behandeling van de uitingsdelicten als zodanig,⁶ maar vooral op de eigenschappen van het gebruikte medium, internet en de specifieke problemen die deze met zich brengen voor de bestrijding van discriminatie. Kortom: de nadruk ligt meer op internet dan op discriminatie. Verder wordt voornamelijk de strafrechtelijke weg bekeken – mogelijkheden voor de aanpak van discriminerende uitingen via het burgerlijke recht worden buiten behandeling gelaten.⁷

De opbouw van deze bijdrage is als volgt. In par. 2 bespreek ik kort de genoemde bepalingen uit het Wetboek van Strafrecht (Sr). In par. 3 behandel ik twee kenmerken van het internet die specifiek van belang zijn voor de bestrijding van discriminatoire uitingen, te weten “anonimiteit” in par. 3.1 en het grensoverschrijdend karakter van het internet in par. 3.2. In de par. 4 komt de praktijk van de bestrijding van discriminatoire uitingen aan de orde: de werkwijze van het Meldpunt Discriminatie Internet. In par. 5 werp ik een korte blik op de schaarse jurisprudentie met betrekking tot discriminatie op internet, en in par. 6 probeer ik een antwoord te formuleren op de vraag die in deze bijdrage centraal staat: wat te doen tegen discriminatoire uitingen op het internet?

2 DE STRAFBAARHEID VAN DISCRIMINATOIRE UITINGEN

Art. 137c Sr stelt strafbaar het zich in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, opzettelijk beledigend uitlaten over een groep mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap. Art. 137d Sr bedreigt het in het openbaar aanzetten tot haat tegen of discriminatie van mensen of gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens dezelfde gronden (plus sekse) met straf. Ten slotte stelt art. 137e Sr het openbaarmaken (anders dan ten behoeve van zakelijke berichtgeving) van dergelijke uitingen strafbaar. “Openbaar” in deze delictsomschrijvingen betekent dat de uiting gericht moet zijn op een potentieel groot en onbepaald aantal personen. Niet openbaar is een uiting waarvan alleen door een beperkte en duidelijk omschreven groep personen kennis genomen kan worden.⁸ “Beledigend” betekent dat de morele integriteit van de leden van de groep wordt aangetast.⁹ In de rechtspraak (zie hierna par. 5) wordt ook de context van de uitlating meegewogen bij de bepaling van de toepasselijkheid van deze delictsomschrijvingen, in die zin dat aan een op zichzelf beledigende uitlating het beledigende karakter kan

6 Hiervoor wordt verwezen naar de literatuur: A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Deventer: Kluwer 2005; B.A.M. van Stokkom, H.J.B. Sackers, J.-P. Wils, *Godslastering, discriminerende uitingen wegens godsdienst en haatuitingen, Een inventariserende studie*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers, Radboud Universiteit Nijmegen, WODC, 2007; T. Rosier, *Vrijheid van meningsuiting en discriminatie in Nederland en Amerika*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 1997.

7 Een bekende poging om discriminatie via het internet privaatrechtelijk aan te pakken is de zaak Yahoo: de Franse rechter veroordeelde Yahoo om de toegang tot een veilingsite met Nazi-memorabilia voor Fransen te blokkeren vanwege strijd met de Franse strafwet: TGI Paris, Ordonnance de réfère du 20 nov. 2000, uitspraak online te vinden op <http://www.juriscom.net/txt/jurisfr/cti/tgiparis20001120.htm> (laatst bezocht op 25-02-08). De Amerikaanse rechter oordeelde vervolgens dat de Franse veroordeling in strijd kwam met het Amerikaanse First Amendment, zie <http://www.cdt.org/press/011108press.shtml> (laatst bezocht op 25-02-08). Zie uitgebreid hierover: J. R. Reidenberg, ‘The Yahoo! Case and the International Democratization of the Internet’, (April 2001). *Fordham Law & Economics Research Paper* No. 11, beschikbaar op SSRN: <http://ssrn.com/abstract=267148> (laatst bezocht op 25-02-08).

8 Zie A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, (*Uitingsdelicten*) Deventer: Kluwer 2005, p. 133 (al eerder vermeld); Hof Amsterdam 13 september 1984, NJ 1985, 409.

9 A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis 2005, p. 134 (al eerder vermeld).

komen te ontvallen door de context van het geheel waarvan de beledigende uitlating deel uitmaakt – bijvoorbeeld: als de kennelijke bedoeling is om aan het maatschappelijk debat bij te dragen.¹⁰

3 KENMERKEN VAN HET INTERNET

Discriminatoire uitingen zijn op verschillende plaatsen op het internet te vinden. Zonder aanspraak te maken op volledigheid noem ik er een paar:

1. Op een eigen website. Iemand maakt een site en plaatst daarop uitlatingen die niet door de beugel kunnen.
2. Op de site van iemand anders. Bijvoorbeeld: veel weblogs bieden de mogelijkheid aan bezoekers om te reageren op berichten, zoals bij het beruchte Geenstijl.nl. Ook sites of fora die vooral of uitsluitend door content van bezoekers gevuld worden vallen in deze categorie. Voorbeelden zijn het bekende YouTube voor filmpjes en het lotgenotenforum.¹¹
3. In chatrooms. Communicatie in chatrooms heeft een vluchtig karakter en is normaal gesproken naderhand niet meer te raadplegen.¹²
4. In mailinglijsten.¹³ Mailinglijsten zijn een soort tussenvorm: het archief is vaak voor leden nog wel te raadplegen.¹⁴

Alle genoemde plaatsen kunnen zowel openbaar toegankelijk zijn, als besloten in verschillende gradaties. Vaak volstaat het (gratis of betaald) aanmaken van een account, maar soms is een (deel van een) website alleen toegankelijk voor bijvoorbeeld leden van een bepaalde vereniging (waarbij de toelatingseisen voor de vereniging dus ook gelden voor toegang tot de site). Het moge duidelijk zijn dat de mate van beslotenheid invloed heeft op het al dan niet voldaan zijn aan het element “openbaar” uit de delictsomschrijvingen. Alleen als van een uiting slechts door een beperkte en duidelijk omschreven groep personen kennis genomen kan worden, is die uiting niet openbaar. Als iedereen een account kan aanmaken om zich aan te melden, zijn de via dat account gedane uitingen naar mijn mening wel openbaar. Pas als er een zekere toelatingsprocedure is (zoals bijvoorbeeld bij mailinglijsten waar gevoelige, persoonlijke onderwerpen besproken worden) is er geen sprake van openbaarheid.

Van belang voor de bestrijding van discriminerende uitingen is verder dat internet een aantal bijzondere kenmerken heeft die invloed hebben op de manier en de inhoud van communicatie. Het ontbreken van face-to-face contact maakt dat sociale barrières om bepaalde dingen te zeggen wegvallen.¹⁵ Men is minder gegeneerd, het

10 Zie o.m. Rb. Amsterdam 25 januari 2006, *LJN* AV2201. Ook door de kennelijke bedoeling om “de in de islamitische geloofsovertuiging van de verdachte verankerde opvatting omtrent het zondige karakter van de homoseksuele levenswijze” aan te duiden kan het beledigende karakter aan een uiting komen te ontvallen, Hof’s-Gravenhage 18 november 2002 (El Moumni), *LJN* AF0667.

11 Te vinden op www.lotgenotenforum.nl. Zie forum.startpagina.nl voor een overzicht van fora.

12 Behalve als het door een deelnemer of door de aanbieder van de chatroom opgeslagen wordt.

13 Een mailinglijst is, de naam zegt het al, een lijst met emailadressen, die ook een soort community kunnen vormen. Via een mailinglijst kunnen bijv. lotgenoten ervaringen uitwisselen en steun bij elkaar vinden. Er zullen ongetwijfeld ook mailinglijsten bestaan waarin bijvoorbeeld Lonsdale-jongeren zich verenigd hebben en via welke ze hun ideeën over andere bevolkingsgroepen aanscherpen en met elkaar delen.

14 Zie bijv. <http://dir.groups.yahoo.com/dir/> voor een overzicht van allerlei mailinglijsten.

15 Zie hierover bijv. K.M. Douglas, ‘Understanding Cyberhate: Social Competition and Social Creativity in Online White Supremacist Groups’, in: *Social Science Computer Review*, Volume 23, Issue 1 (Spring 2005), p. 68–76.

is gemakkelijker om geen blad voor de mond te nemen.¹⁶ Een typische eigenschap is ook dat een uiting waar ophef over is de aandacht trekt, en in het algemeen door meer mensen bekeken wordt.¹⁷ Ook is zo'n uiting soms lastig van het internet te verwijderen omdat hij steeds weer op andere plaatsen opduikt.¹⁸ Daarnaast zijn er twee kenmerken die voor de bestrijding van discriminatie op internet van bijzonder belang zijn: "anonimiteit" en het grensoverschrijdende karakter van het internet. Deze twee kenmerken zal ik dan ook in meer detail bespreken.

3.1 "Anonimiteit"

Uitgangspunt voor de strafbaarheid is dat degene die een strafbare uiting doet, daarvoor aansprakelijk is. Het probleem bij dit soort gevallen is hoe je degene achterhaalt die de uitingen gedaan heeft. Op internet staan in het algemeen geen identificerende gegevens vermeld bij discriminerende uitingen.

"Anonimiteit" is in de titel van deze paragraaf echter met opzet tussen aanhalingstekens geschreven. Hoewel veel gebruikers zich op het internet anoniem wanen, is het bij het meest spraakmakende misdrijf waarbij internet een rol speelde (te weten: de Campina-afpersingszaak)¹⁹ gelukt om de verdachte te traceren.²⁰ Het achterhalen van de eigenlijke boosdoener is in ieder geval moeilijk en omslachtig. Het enige wat (al dan niet met enig technisch speurwerk) in geval van een anonieme uiting gevonden kan worden is het internetadres (IP-adres) van de computer waarvandaan de gewraakte uitlatingen zijn gedaan. Dat kan een huis- of werkcomputer zijn, maar ook een computer in een internetcafé, een computer die op het (onbeveiligde) Wifi-netwerk van iemand anders meegesurfd heeft, of een computer die via een zogenaamde anonymizer werkt om het IP-adres te verhullen. Wat wel mogelijk is, is om het IP-adres te herleiden tot een internetprovider. Art. 126na van het Wetboek van Strafvordering (Sv) geeft opsporingsambtenaren de bevoegdheid om identificerende gegevens te vorderen van de aanbieder van de gebruikte telecommunicatiedienst. Dit betekent dat de provider die de verdachte gebruikt om verbinding met het internet te leggen, verplicht kan worden de zogenaamde NAW gegevens²¹ van zijn abonnee aan justitie bekend te maken. Dat helpt dus niet in de gevallen van een openbare computer, meeliften op andermans Wifi, of gebruik van een anonymizer: dan moeten andere opsporingsmethoden worden ingezet.²²

Het is niet duidelijk of het vaak voorkomt dat iemand aan vervolging wegens discriminerende uitingen ontsnapt omdat hij of zij niet (of alleen met onevenredige inspanning) te traceren is, omdat dat verborgen zit in het sepotbeleid van het Openbaar Ministerie (OM).

16 In het jaarverslag van het Meldpunt Discriminatie Internet (MDI) over 2006 wordt overigens wel met enige bitterheid gesignaleerd: "Sommige politici voeren het publieke debat, zonder veel weerwerk en bevangen door de 'stem des volks', in hoofdzaak door zich zo beledigend mogelijk uit te laten over sommige bevolkingsgroepen. Het zal geen verwondering wekken dat deze ontwikkeling een grote invloed heeft op de toon waarop het publieke debat op het Internet wordt gevoerd."

17 Bijv. Housewitez filmje en bericht (met link) op nu.nl.

18 Zoals met betrekking tot het filmje op YouTube van een vriend fotomodel (zie http://www.nu.nl/news/1132993/54/rss/Vrijend_Braziliaans_model_verliest_zaak_tegen_Youtube.html).

19 Hof Amsterdam 30 november 2004, *LJN* AR6799.

20 Overigens is niet iedereen ervan overtuigd dat de opheffing van de anonimiteit in dit geval helemaal volgens het boekje is verlopen, zie de noot van Van Altveer te vinden op <http://www.uu.nl/uupublish/content-cln/noot-Campina.pdf> (laatst geraadpleegd op 28 november 2007).

21 Naam, adres, woonplaats.

22 Zoals in het geval van de Campina-zaak (zie hierboven), een rechtshulpverzoek aan de VS.

3.2 Grensoverschrijdend karakter

Internet trekt zich niets aan van landsgrenzen. Sterker nog: het is helemaal niet relevant (en bij gebruikers meestal ook niet bekend) waarvandaan uitingen op het internet gezet worden, of waar de computer staat waar een site op “gehost” wordt. Feit is dat uitingen die op het internet staan, vanaf elke computer ter wereld die verbinding heeft met het internet, gelezen kunnen worden.²³ Dit is een probleem voor de vraag welke rechter bevoegd is, en welk recht van toepassing is, als bepaalde uitingen niet door een nationaal bepaalde beugel kunnen. Als al rechtsmacht wordt aangenomen en het eigen recht van toepassing wordt verklaard, dan is er vervolgens nog de niet onbelangrijke kwestie van de tenuitvoerlegging van een eventuele veroordeling.²⁴ Ervan uitgaande dat er ergens (in “country of origin” of “Handlungsort”) iemand is die een uiting op het internet zet, die door iemand anders ergens (in het “country of destination”, of “Erfolgsort”) gelezen wordt, zijn er in dit verband twee mogelijkheden, die *in extremo* allebei tot een onwenselijk resultaat leiden.²⁵ In de eerste plaats kan de rechter in het land van oorsprong bevoegd zijn, dat wil zeggen dat iedere staat zijn eigen onderdanen in bedwang moet houden en, omgekeerd, dat je bij het plaatsen van uitingen op internet alleen maar rekening hoeft te houden met de wetgeving van het land waar je gevestigd bent. Voor uitingen die niet door de beugel kunnen, kun je je dan vestigen in het land met de meest soepele wetgeving, waar niets strafbaar is, waar nergens tegen wordt opgetreden of waar in ieder geval een lage vervolgingsprioriteit bestaat. Bij dat uitgangspunt kan alles op internet gezegd en getoond worden.

In de tweede plaats kan de bevoegdheid tot vervolging en berechting worden toegekend aan het bestemmingsland. In dat geval zou je, voordat je iets op internet zet, eigenlijk moeten checken of dat niet ergens in de wereld strafbaar of onrechtmatig is. Dit is praktisch onhaalbaar (het gebeurt eenvoudigweg niet), maar het is ook principieel onwenselijk, omdat er zo de vrijheid van meningsuiting zoals wij die kennen weinig overblijft. In jargon heet dit het “chilling effect”.²⁶

Onze Nederlandse strafwet hanteert voor uitingen op het internet mede het bestemmingslandbeginsel.²⁷ Art. 2 Sr wordt zo geïnterpreteerd dat iemand zich in Nederland aan enig strafbaar feit schuldig maakt als de gevolgen zich in Nederland openbaren.²⁸

23 Tenzij sites, bijv. door gebruik van een filter, geblokkeerd zijn.

24 Zie over deze problematiek onder meer EHRM, *Perrin tegen het Verenigd Koninkrijk*, 18 oktober 2005, *European Human Rights Cases* 2006, afl. 2, 7 februari 2006, p. 112-119, mt. nt. Groothuis.

25 Deze problematiek komt uitgebreid aan de orde in A. Thierer & C. W. Crews Jr. (eds), *Who Rules the Net: Internet Governance and Jurisdiction*, Washington D.C., Cato Institute, 2003. De eerste twee hoofdstukken van dit boek zijn ook op internet beschikbaar: J. Goldsmith, *Against Cyberanarchy* (<http://swisnet.ai.mit.edu/6805/articles/goldsmith-against-cyberanarchy.html>) en D. G. Post, *Against “Against Cyberanarchy”* (<http://www.law.berkeley.edu/journals/btj/articles/vol17/Post.stripped.pdf>).

26 Zie <http://www.chillingeffects.org/>.

27 Als onderdeel van de ubiqueitsleer, zie volgende noot.

28 In strafrechtelijk jargon: de gematigde ubiqueitsleer. Zie Koopmans, in: C.P.M. Cleiren & J.F. Nijboer, *Tekst & Commentaar Strafrecht*, vijfde druk, p. 10; J. Rimmelink, *Mr. D. Hazewinkel-Suringa's inleiding tot de studie van het Nederlandse Strafrecht*, Deventer: Kluwer 1996, p. 259; C. B. van der Net, *Grenzen stellen op het Internet: aansprakelijkheid van Internet-providers*, Deventer: Kluwer, 2000, p. 162. Ook Dommering komt tot de conclusie dat de rechter over het algemeen geen probleem maakt van de bevoegdheidsvraag of van het toepasselijke recht: “De rechter in het land waar tegen de uiting wordt opgekomen, acht zich bevoegd omdat daar het effect van de (vermeende) onrechtmatige uiting optreedt. Bij grensoverschrijdende communicatie is dat ook vaste jurisprudentie van nationale en Europese rechters die allen oordelen dat de plaats van het schadetoebrengende feit rechtsmacht schept: is het Handlungsort onduidelijk dan kan de eiser altijd kiezen voor het Erfolgsort.” E. Dommering, *Grensoverschrijdende censuur: het EHRM en oude en nieuwe media*, Censures/Censuur, Larcier België, 16 mei 2003, online te lezen op <http://www.ivir.nl/publicaties/dommering/censuurA&M.pdf> (laatst geraadpleegd op 25-02-08).

Dus: als een strafbare uiting in Nederland te zien is, dan is het feit in Nederland gepleegd en is de Nederlandse wet toepasselijk.²⁹ In het algemeen zal bij internationale zaken met een onbekende verdachte de rechtbank te Amsterdam bevoegd zijn krachtens art. 5 Sv.

Ook op het internet wordt de soep meestal niet zo heet gegeten als ze wordt opgediend. Het hebben van rechtsmacht is één ding, maar voor de tenuitvoerlegging van een sanctie tegen een verdachte die zich in een ander land bevindt, is men aangewezen op medewerking van dat land. Daar zit vaak een probleem. Zolang iemand in het land met de meest soepele wetgeving blijft, en dit land weigert iemand te vervolgen of uit te leveren, kan hij *de facto* bijna alles op internet roepen.³⁰ Omgekeerd: het heeft voor de Nederlandse justitie weinig zin om uitingen aan te pakken op internationale sites zoals bijvoorbeeld Stormfront, als er geen kans is dat de verdachte ooit op Schiphol in de kraag gegrepen kan worden.³¹ Helaas blijft er voor de Nederlandse justitie ook genoeg te doen tegen sites waarbij dit grensoverschrijdende probleem niet speelt.

4 BESTRIJDING VAN DISCRIMINERENDE UITINGEN: HET MELDPUNT DISCRIMINATIE INTERNET

Speciaal voor de bestrijding van discriminerende uitingen op het internet is 10 jaar geleden het Meldpunt Discriminatie Internet opgericht. Het MDI is, de naam zegt het al, een meldpunt. Als iemand discriminatoire uitingen op het internet tegenkomt, kan hij of zij die melden bij het MDI. Het MDI onderzoekt de melding en, als daar aanleiding voor is, verzoekt het MDI de plaatser van de uiting of de beheerder van de betreffende website de betreffende uiting te verwijderen. Ook doet het MDI aangifte bij de politie als het van mening is dat het een strafbare uiting betreft.

In 2006 werden bij het MDI 1135 meldingen gedaan over 1728 uitingen, waarbij moet worden opgemerkt dat lang niet alle gemelde uitingen naar het oordeel van het MDI onder de strafbepalingen vallen.³² In bijna alle gevallen (97%) werd een verzoek om verwijdering gehonoreerd, ook door buitenlandse (met name Amerikaanse) providers.³³ In 2006 is zeven keer aangifte bij de politie gedaan. Er zijn in 2006 drie aangiften afgehandeld, dertien zaken lopen nog.

Na een verzoek van het MDI wordt een discriminatoire uiting meestal verwijderd. Als er inderdaad sprake is van een strafbare uiting, dan is dat ook een verstandige zet: als degene die de feitelijke macht heeft om een strafbare uiting van het internet te

29 Deze benadering is vooral bekend uit de Nederlandse veroordelingen (privaatrechtelijk, via de onrechtmatige daad) van sites die vanuit het buitenland kansspelen aanbieden in strijd met de Wet op de Kansspelen, zie het rechtspraakoverzicht onder het kopje Gokken op internet op www.internetrechtspraak.nl.

30 Over internationaal strafrecht: M. Sjöcrona & A.M.M. Orie, *Internationaal strafrecht vanuit Nederlands perspectief*, Deventer: Kluwer, 2002.

31 Uiteraard kan de Nederlandse vertakking wel aangepakt worden, en dat gebeurt ook, zie het bericht op <http://www.meldpunt.nl/index.php?link=pers> (laatst geraadpleegd 28 november 2007).

32 Het jaarverslag is daar niet helemaal duidelijk over, maar waarschijnlijk wordt ongeveer 58% van de gemelde uitingen strafbaar bevonden.

33 Ondanks de veel ruimere vrijheid van meningsuiting in de VS (First Amendment). Echter, Amerikaanse providers geven in hun algemene voorwaarden (Terms of Service) vaak aan dat kinderporno, schending van copyright en discriminatoire uitingen niet toegestaan zijn. Het MDI kan dan een beroep doen op die ToS om een uiting verwijderd te krijgen.

verwijderen dat niet doet, is hij of zij zelf strafrechtelijk aansprakelijk.³⁴ Toch bestaat er bij het MDI teleurstelling over het “zelfreïnigend vermogen” van forums en blogs. Het MDI zou willen dat beheerders op eigen initiatief uitingen verwijderen, en niet slechts na een verzoek van het MDI.³⁵ Ook is het MDI teleurgesteld over het gebrek aan voortvarendheid waarmee aangiftes afgehandeld worden. Sinds zijn oprichting in 1997 constateert het MDI al dat de strafrechtelijke aanpak van discriminatie op het internet regelmatig tekort schiet. Ook in 2006 is te weinig prioriteit gegeven aan het bestrijden van discriminatie op internet.³⁶

Het MDI is niet erg positief gestemd. Het klimaat op het internet verhardt, met name op weblogs en webforums. Al in 2006 gaf het MDI in zijn jaarverslag aan dat “gebruikers op dit soort webforums en blogs ... om het hardst beledigingen, bedreigingen en haat [uiten] tegen alles waar zij ‘tegen’ zijn of wat hen irriteert en dat is nogal wat. Als een grimmige kleuterklas die haar speelgoed zo stuk mogelijk wil slaan, laten zij een eindeloze stroom van narigheid op het Internet neerdalen.”³⁷ Dat is niet onschuldig, en kan wel degelijk gevolgen in de strafbare zin hebben van aanzetten tot haat en geweld.

Mensen hebben een drang tot reageren op berichten die hen raken. Die drang komt op internet snel, ongefilterd, en ongehinderd door gêne vanwege het gebrek aan face-to-face contact, tot uiting in botte reacties. Ook daarover maakt het MDI zich zorgen: “Het internet als de grootste zeepkist ter wereld waar – schijnbaar anoniem – mensen kunnen worden gediscrimineerd, beledigd totdat ze maar ophouden met publiceren, waar frustraties ongelimiteerd kunnen worden geuit, waar dwangmatig wordt gereageerd omdat je anders niet meetelt, waar haat wordt gepredikt en waar men aanzet tot geweld, dit alles aangevuurd, toegejuicht en gefaciliteerd door sommige populaire weblogs.”³⁸

In theorie is het ook mogelijk om discriminatoire uitingen via privaatrechtelijke weg aan te pakken. Echter, het achterhalen van de auteur van een uiting is privaatrechtelijk nog lastiger. De bevoegdheid tot het vorderen van NAW gegevens op basis van art. 126na Sv ontbreekt en internetproviders zijn niet erg coöperatief in het afgeven van NAW-gegevens aan private partijen.³⁹ Voor wat betreft het weghalen van onrechtmatige content geldt de notice-and-take-down procedure van art. 6:196c, vierde lid Burgerlijk Wetboek (BW). Een websitehouder of forumbeheerder is verplicht om informatie met een onrechtmatig karakter te verwijderen, zodra hij daar weet van

34 Art. 54a Sr bepaalt dat een tussenpersoon die een telecommunicatiedienst verleent bestaande in de doorgifte of opslag van gegevens die van een ander afkomstig zijn, als zodanig niet vervolgd wordt indien hij voldoet aan een bevel van de officier van justitie, na schriftelijke machtiging op vordering van de officier van justitie te verlenen door de rechter-commissaris, om alle maatregelen te nemen die redelijkerwijs van hem kunnen worden gevergd om de gegevens ontoegankelijk te maken.

35 Jaarverslag MDI 2006, p. 12.

36 Idem, p. 25. De Monitor Racisme & Extremisme 2006 is positiever gestemd: M. Davidović & P.R. Rodrigues, *Monitor racisme & extremisme: opsporing en vervolging in 2006*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, 2007, p. 55, ook online beschikbaar op http://www.annefrank.org/ond_upload/Downloads/Opsporing-vervolging-2006.pdf (laatst geraadpleegd op 26-02-2008). Zie ook aanbeveling 12 op p. 9 van het Derde rapport over Nederland van de Europese Commissie tegen Racisme en Intolerantie, goedgekeurd op 28 juni 2007, online beschikbaar op http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/2-country-by-country_approach/netherlands/Netherlands%203e%20rapport%20-%20cri08-3%20-%20neerlandais.pdf (laatst geraadpleegd op 5 maart 2008).

37 Jaarverslag MDI 2006, p. 8.

38 Idem, p. 22.

39 Deze problematiek speelt vooral bij inbreuken bij auteursrecht. De heersende leer hieromtrent werd door het Hof Amsterdam neergelegd in het arrest Pessers/Lycos van 24 juni 2004, bevestigd door de HR op 25 november 2005, *LJN AU4019* (waarin het ging over een beschuldiging van fraude). Voor een rechtspraakoverzicht zie www.internetrechtspraak.nl, onder het kopje “doorgeven NAW-gegevens”.

heeft (of het redelijkerwijs behoort te weten). Pas als hij dat na een melding niet doet, kan hij privaatrechtelijk aansprakelijk zijn.⁴⁰

5 JURISPRUDENTIE

Er zijn maar weinig uitspraken gepubliceerd waarin een verdachte is veroordeeld voor discriminatoire uitingen op het internet.⁴¹ In de uitspraken die er wel zijn, lijkt geen verschil in de aangelegde maatstaven te worden gemaakt tussen uitingen die op internet zijn gedaan, en andere openbare uitingen.

In een uitspraak van de Rechtbank 's-Hertogenbosch van 21 december 2004 wordt een verdachte die op een site de Holocaust heeft ontkend, veroordeeld tot vier weken voorwaardelijke gevangenisstraf (art. 137c Sr).⁴² De raadvrouw had aangevoerd dat opzet van haar cliënt niet was gericht op het beledigen van een groep mensen, maar dat hij slechts had willen deelnemen aan het publieke debat over Joden, Palestijnen, de Holocaust en het revisionisme. De rechtbank oordeelt echter dat “de bewezenverklarde uitlatingen niet alleen op zichzelf, maar ook gezien in hun context onnodig grievend” zijn en dat die uitlatingen niet kunnen worden beschouwd “als uitlatingen met geen ander doel dan deelneming aan het publieke debat over een historisch/maatschappelijk vraagstuk.” In de strafmaat heeft de rechtbank meegewogen dat verdachte de gewraakte uitlatingen meteen heeft verwijderd toen hij is gewezen op het strafbare karakter ervan.

In een uitspraak van de politierechter Amsterdam is een verdachte veroordeeld tot een geldboete van € 1.000,-.⁴³ Hij heeft zich in het openbaar schriftelijk opzettelijk beledigend uitgelaten over groepen mensen, namelijk homoseksuelen en joden (art. 137c Sr). De politierechter overweegt dat de vraag of een bepaalde uitlating beledigend is in drie delen uiteenvalt:

- a) “Is de gebezigde uitlating op zichzelf beledigend?”
- b) Volgt uit de context van het geheel waarvan de beledigende uitlating deel uitmaakt dat het kennelijk aan het maatschappelijk debat bijdraagt, waardoor het beledigende karakter aan de uitlating komt te ontvallen?
- c) Indien vraag b) bevestigend wordt beantwoord: kan desondanks worden gesproken van een onnodig grievende uitlating?”

Deze vragen worden toegepast op de tenlastegelegde uitingen. De tenlastegelegde passages “(vunzige) flikkers”, “...hoeven de homo's niet meer onherroepelijk ter dood gebracht worden, indien ze op onreine wijze bij elkaar liggen, maar het mag wel” en “daarom is de doodstraf voor een homofiel in mijn ogen nog een te milde straf” zijn naar het oordeel van de politierechter op zichzelf beledigend, zelfs al zouden ze aan een maatschappelijk debat bijdragen (wat *in casu* niet het geval is). Dat verdachte geen opzet heeft gehad om homoseksuelen te beledigen maar alleen een “humoristisch”

40 Voor rechtspraak hierover, zie www.internetrechtspraak.nl, onder het kopje “aansprakelijkheid providers”.

41 Zie verder onder meer: Rb. Den Haag 13 juli 1999, parketnr. 09/901011-98 en 99 en Rb. Arnhem 28 november 2000, parketnr. 05/072424-00, Rb. Dordrecht 11 juni 2002, *LJN* AE3928, AE3931 en AE3932, en Politierechter Rotterdam 24 mei 2006 (Housewitz), aantekening mondeling vonnis gepubliceerd op <http://solisicms.uu.nl/content/Housewitz.pdf> (laatstelijk geraadpleegd 11 maart 2008).

42 Rechtbank 's-Hertogenbosch 21 december 2004 (ontkenning Holocaust), *LJN* AR7891.

43 Rechtbank Amsterdam 25 januari 2006 (Het Periodiek Internetsysteem), *LJN* AV2201.

stukje wilde schrijven maakt niet uit: er is sprake van voorwaardelijk opzet,⁴⁴ nu de bedoeling van de schrijver voor de gemiddelde bezoeker van zijn site niet zonder meer duidelijk is.

Ook de tenlastegelegde passages “Weer zo’n groepje daglichtschuwende wetteloze joden, denk ik dan dikwijls” en “Ja, ook vandaag nog gedragen de Joden zich dus als beesten, vrienden” zijn naar het oordeel van de politierechter op zich zelf beschouwd beledigend. Echter, de eerste passage wordt beschouwd als een bijdrage aan een maatschappelijk debat (namelijk naar aanleiding van het in première gaan van de film ‘The Passion of the Christ’ van Mel Gibson), waardoor het beledigende karakter aan de uitlating komt te ontvallen. Hoewel de uitlating op zichzelf dus wel beledigend is, oordeelt de rechter dat hij niet “onnodig grievend” is. Daarmee zijn de drie bovengenoemde vragen beantwoord in die zin dat deze uitlating *in casu*, door zijn context, niet valt onder strafbare belediging. De tweede passage is wél een strafbare uiting.⁴⁵ In de motivering van de straf verwijst de rechter expliciet naar internet als medium om van de vrijheid van meningsuiting gebruik te maken:

“Vrijheid van meningsuiting is een belangrijke verworvenheid in de samenleving. Het internet biedt een uitstekend en gemakkelijk toegankelijk medium om van deze vrijheid gebruik te maken en een mening te uiten. Keerzijde van de gemakkelijke toegankelijkheid van dit medium is dat eenieder ongehinderd teksten openbaar kan maken waardoor anderen onnodig gekwetst en gegriefd worden, terwijl met dergelijke uitlatingen geen te respecteren doelen worden gediend. Overschrijding van de grenzen van het aanvaardbare dient dan ook te worden bestraft.”

In hoger beroep is het gerechtshof⁴⁶ het in grote lijnen met de politierechter eens, zij het dat het een andere straf oplegt, namelijk één week voorwaardelijke gevangenisstraf met een proeftijd van twee jaren (omdat verdachte kennelijk de zitting blijf had gegeven het laakbare van zijn uitingen niet voldoende in te zien) en een geldboete van € 500,-. Het gerechtshof constateert dat het door de verdachte te zijner verdediging aangevoerde debat ook door hem had kunnen worden gevoerd zonder vermelding van de gewraakte passages, dus dat die passages geenszins noodzakelijk waren.

Aldus speelt het feit dat een uiting via internet verspreid wordt, niet echt een rol in deze uitspraken. Het specifieke van internet zit ‘m vooral in al die potentiële zaken die niet aan het oordeel van de rechter onderworpen worden.

6 WAT DOEN WE ERAAN?

De vraag die in deze bijdrage centraal staat is: wat te doen tegen discriminatoire uitingen op het internet? Ter beantwoording van deze vraag heb ik eerst laten zien wat er zo bijzonder is aan het internet voor wat betreft discriminatoire uitingen. Vervolgens heb ik aangegeven wat er nu tegen discriminatie op internet gebeurt. Het MDI treedt op als verzamelpunt, onderzoekt klachten en doet zondig een notice-

44 Omdat “hij welbewust de aanmerkelijke kans heeft aanvaard dat hij deze groep met voornoemde uitlatingen onverschoonbaar zou beledigen” (r.o. 3.6).

45 En wel opzettelijke belediging van een groep mensen wegens hun ras: “Zonder te willen treden in de beantwoording van de vraag of het jodendom dient te worden opgevat als ras of als godsdienst, is de politierechter van oordeel dat aan de term ‘ras’ in artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht in het licht van het Internationaal Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van rassendiscriminatie van 7 maart 1966 (Verdrag van New York), een zodanig ruime betekenis moet worden toegekend dat in het onderhavige geval veroordeling moet volgen.”

46 Hof Amsterdam 17 november 2006, *LJN AZ3011*.

and-take-down verzoek, dat meestal wel gehonoreerd wordt. In ernstige gevallen wordt aangifte gedaan. Na de filter van de opsporingsprioriteiten, de haalbaarheid en het sepotbeleid worden enkele gevallen aan de strafrechter voorgelegd. Zou het beter kunnen? Ja, ja en nee.

Ja: op dezelfde manier zou wellicht meer gedaan kunnen worden. Het MDI zou meer zaken kunnen doorgeven aan de politie, het OM zou meer zaken kunnen vervolgen.⁴⁷ Misschien heeft dat een afschrikwekkend effect.⁴⁸ Los van een eventueel afschrikwekkend effect is het denk ik ook belangrijk om, ook al is het maar een enkeling, uitingen die niet door de beugel kunnen strafrechtelijk aan te pakken. Om aan te geven dat niet alles aanvaardbaar is. En dat we, ook al is het met de kraan open, tóch dweilen.

Ja: webmasters en moderators zouden meer kunnen doen om hun sites en fora “schoon” te houden. Hierbij spelen twee problemen. Een eerste probleem is dat zij een behoorlijke beoordelingsmarge hebben: beoordeeld moet worden of een uiting moet op zichzelf beledigend is, of er misschien een bijdrage aan een maatschappelijk debat is dat als rechtvaardigingsgrond kan dienen, en, zo ja, of die uiting dan niet alsnog onnodig grievend is. Dit is soms best een ingewikkelde afweging, zoals blijkt uit de in par. 5 weergegeven rechtspraak, waarbij je je kunt afvragen of je een niet-jurist met zo’n afweging moet opzadelen.⁴⁹ Het MDI zou hier misschien een faciliterende rol in kunnen vervullen, bijvoorbeeld door als vraagbaak te fungeren. Een tweede probleem is dat, bij gebreke aan aansprakelijkheid van de moderator zelf, hij geen enkele prikkel heeft om discriminatoire uitingen van zijn site bij voorbaat te verwijderen. Integendeel: controversiële uitingen leveren bezoekers (en dus geld) op. En het verwijderen van uitingen die niet door de beugel kunnen wordt al gauw als “censuur”⁵⁰ en beperking van vrijheid van meningsuiting bestempeld. Dus wachten moderators rustig een verzoek van het MDI af.

Nee: het is denk ik ook de tijdgeest. Gevoed door uitingen van politici is het tegenwoordig steeds meer *bon ton* en geaccepteerd om je ongenueanceerd en in grove bewoordingen uit te laten over religie en over bevolkingsgroepen. Internet biedt een mooi platform om dat ongegeneerd, in groten getale en betrekkelijk anoniem te doen, waardoor ook nog eens een ophitsend effect gecreëerd wordt. Alle wetgeving, beleidsvoornemens, onderzoeken en goede bedoelingen ten spijt, moeten we denk ik constateren dat het recht, en ook zelfregulering, hier niet zo heel veel tegen kunnen doen. De vrijheid die in de techniek van het internet ingebakken zit materialiseert zich niet in het utopia dat we in de beginjaren voor ogen hadden. En dat stemt tot droefheid en nostalgie.

47 In het OM-meerjarenplan “Perspectief op 2010” wordt wel aangegeven dat de komende tijd prioriteit ligt bij, onder andere, de bestrijding van discriminatie. Het meerjarenplan is beschikbaar op <http://www.om.nl/files/file.php?id=353> (laatst bezocht op 25-02-08).

48 De Monitor Racisme & Extremisme 2006 komt tot de hoopgevende conclusie dat de prioriteit die door de politie en het Openbaar Ministerie aan discriminatie wordt gegeven, blijkt te helpen: M. Davidović & P.R. Rodrigues, *Monitor racisme & extremisme: opsporing en vervolging in 2006*, Amsterdam: Anne Frank Stichting, 2007, p. 55, ook online beschikbaar op http://www.annefrank.org/ond_upload/Downloads/Opsporing-vervolging-2006.pdf (laatst geraadpleegd op 26-02-2008).

49 Aan de andere kant heeft een moderator natuurlijk geen contractuele plicht om bijdragen te publiceren of te laten staan, zodat hij zich niet in dezelfde “spagaat” bevindt als een hosting-provider die moet oordelen over de onrechtmatigheid van wat zijn abonnee op een door hem gehoste website zet.

50 Het is natuurlijk geen censuur omdat het gaat om controle (en verwijdering) achteraf. Zie over deze problematiek A.Engelfriet, ‘Legaal bloggen: juridische aspecten van weblogs’, op <http://www.iusmentis.com/maatschappij/juridisch/bloggen/> (laatst geraadpleegd op 7 maart 2008).